

ARCHITEKTONICKÉ ČLÁNKY ZE ZANIKLÉHO KOSTELA V ČESKÉ LÍPĚ

MICHAL PANÁČEK - JAROSLAV PANÁČEK

Gotická Česká Lípa – asi málokdo z nás si umí představit, jaké byly tehdejší ulice, jaký byl na nich život, jak vypadaly středověké, zčásti nebo zcela dřevěné domy. Přes časté lokální požáry¹⁾ zůstalo pravděpodobně ještě mnohé z původního zachováno až do prvního velkého celoměstského požáru 6. října 1787, jemuž padlo za oběť 480 domů a 57 osob. Přes toto varování se stavělo opět z velké části (zřejmě ve vyšších patrech) ze dřeva, takže čtyři pětiny budov ve městě byly ze spalného materiálu.²⁾ Druhý velký městský oheň vznikl 12. května 1820 v dolní části dnešní Sokolské ulice a během šesti hodin strávil 519 městských domů.

Dodnes zůstal zachován přes četné místní korekce³⁾ základní půdorysný rozvrh města. Pravidelná síť ulic uvnitř prstence městských hradeb dokládá dobu založení města v prvních dvou deceniích 14. století.⁴⁾ Z vlastní zástavby gotického města toho na první pohled není mnoho vidět. Z městských domů jsou zachovány četné kamenné klenuuté sklepy s gotickými portály, v mnoha případech, jak o tom svědčí stavebně historické průzkumy,⁵⁾ se zachovalo gotické zdívo i ve hmotě přízemí dnešních objektů. Z významných budov zůstaly zachovány dva pozdně gotické portály z let 1549 a 1555.⁶⁾ Dům městské správy – radnice – obsahuje nad cenným gotickým sklepem v jihozápadním nároží objektu pozdně gotickou architekturu s předloženým podloubím (dnes zazděným).⁷⁾ Ronovský hrad na jihovýchodním okraji města si přes demolici hlavního hradního paláce 6. února 1957 uchovává pozoruhodnou gotickou architekturu, které dominuje archeologickým výzkumem odkryté torzo mohutného bergfritu.⁸⁾ Z pěti středověkých kostelů v České Lípě zbývají dnes dva – kostel sv. Kříže na východním předměstí⁹⁾ a původně snad špitální kostel sv. Maří Magdaleny¹⁰⁾ na jižním předměstí, zvaném Hrnčířská ulice. Oba se dochovaly v pozdně gotické podobě po přestavbách na konci 15., resp. počátku 16. století. Zbylé tři gotické kostely zanikly. Kostel Panny Marie na severním předměstí byl nahrazen v letech 1706 – 1710 barokní novostavbou a dnes z něj známe pouze několik architektonických článků, vyjmutých z ohradní zdi hřbitova.¹¹⁾ Oba kostely uvnitř městských hradeb zanikly po velkých městských požárech v letech 1787 a 1820. Z kostela sv. Mikuláše v severozápadním koutě městského areálu zůstala zachována pouze klenební konzola s antropomorfním motivem výzdoby,¹²⁾ uložená v expozici Okresního vlastivědného muzea v České Lípě (dále OVM ČL).

Největší – farní a děkanský – chrám sv. Petra a Pavla, který stával na dnešním Škroupově (dříve Kostelním nebo Školním) náměstí, býval chloubou města. Do nedávna se zdálo, že se z něj nezachovalo vůbec nic, ani žádný architektonický prvek. V posledních letech však bylo nalezeno několik architektonických článků tvořících soubor, o němž se lze důvodně domnívat, že by mohl náležet právě k tomuto

Obr. 1: Architektonické články z rozebraného stipesu oltáře kostela sv. Maří Magdaleny v České Lípě v době nálezu v roce 1972 (fotografie B. Vojtíšek, Archiv SPÚ v Ústí nad Labem).

Obr. 2: Architektonické články z rozebraného stipesu oltáře kostela sv. Maří Magdaleny v České Lípě v době nálezu v roce 1972. V pozadí články s erbovními štíty, vlevo berkovský, vpravo kunštátský (fotografie B. Vojtíšek, Archiv SPÚ v Ústí nad Labem).

kostelu. Vzhledem k jejich mimořádnému významu i zajímavé podobě je považujeme za nutné uvést do kontextu s informacemi o kostele sv. Petra a Pavla.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI SOUBORU

Vzhledem k rozdílným náleзовým okolnostem i dnešnímu uložení artefaktů lze celý popisovaný soubor rozdělit do tří skupin.

Skupina 1 (články 1 – 16)

V roce 2001 byl při cíleném průzkumu v archivu Státního památkového ústavu v Ústí nad Labem nalezen soubor korespondence okresního konzervátora státní památkové péče B. Vojtíška ze září a října 1972, týkající se stavebních úprav v kostele sv. Maří Magdaleny v České Lípě. Vyplyvá z něj, že při rozebírání oltářního stipesu (zde uvedeno chybně mensy), jehož cílem bylo přemístění oltáře blíže středu presbytáře, bylo v září 1972 zjištěno, že se skládá z architektonických článků neznámé provenience. Konzervátor B. Vojtíšek vyslovil názor, že se jedná o články ze starší fáze kostela a vzhledem k tomu by měly být předány do okresního muzea „*k dokumentaci vývoje gotické architektury v České Lípě*“. Přes námítky administrátora děkanského úřadu římskokatolické církve v České Lípě se tehdejší ředitel Krajského střediska SPPOP v Ústí nad Labem dr. Suchevič s názorem konzervátora ztotožnil. Další průběh tohoto případu z pramenů neznáme, ale faktem je (jak ukážeme dále), že články byly nakonec do okresního muzea předány.

Ke korespondenci byly totiž přiloženy čtyři amatérské fotografie konzervátora B. Vojtíška (dvě z nich – viz obr. 1 a 2). Vzhledem k tomu, že oltář v kostele sv. Maří Magdaleny je dnes opravdu přesunut do středu presbytáře, soustředilo se naše pátrání do OVM ČL. V jeho sbírce kameniných plastik, jejich fragmentů a architektonických článků na dvoře a zahradě augustiniánského kláštera byly pomocí fotografií uvedené články skutečně identifikovány (obr. 3). Vytipovali jsme celkem 16 článků, které byly pro snadnější identifikaci označeny čísly 1 – 16 na rubových plochách. Teprve po důkladném prozkoumání a změření jsme došli k názoru, že artefakt s číslem 11 není s největší pravděpodobností architektonickým článkem, ale dosti zvětřalým fragmentem neznámé plastiky, takže jej dále nezpracováváme.

Není možno potvrdit, zda byly do muzea předány všechny nalezené články (ani kvalita fotografií to neumožňuje), nicméně alespoň o jednom z nich můžeme potvrdit, že ve sbírce nebyl nalezen. Fotografie (obr. 2) totiž zobrazuje, mimo jiné, dva články s plastikami erbovních štítů. Jeden s nepochybným ronovským znakem dvou zkrížených ostřív, druhý s děleným štítem se třemi vodorovnými břevny v horním poli. Právě článek s ronovským erbem jsme ve sbírce OVM ČL nenašli, ale lze doufat, že vzhledem k celkovému počtu zde uložených předmětů může být v budoucnu při podrobné inventarizaci ještě objeven.

Skupina 2 (články 17 a 18)

Na severním průčelí dvorního traktu městského domu čp. 97 v ulici Jindřicha z Lípě byly až do roku 1997 druhotně

Obr. 3: Uložení článků ve sbírce OVM ČL na zahradě augustiniánského kláštera v České Lípě v roce 2001. Zprava doleva články 2 – 13 (fotografie M. Panáček).

zazděny dva architektonické články. Oba se nalézaly nad okny prvního patra pod převisem střechy, kde se dekorativně uplatňovaly svou lícovou stranou. Jednalo se totiž o jedno prosté křížení žebér z vrcholu klenby a kruhový svorník s výběhy žebér. Při opravě domu v uvedeném roce byly články zásluhou nájemce p. Franko a po konzultaci s PhDr. F. Gabrielem ze Státního památkového ústavu v Ústí nad Labem vyjmuty a předány do OVM ČL. Zde byly zařazeny do historické expozice jako doklady architektonického vývoje Českolipska. V našem náleзовém souboru jsou označeny čísly 17 a 18 (obr. 4 a 5).

Skupina 3 (článek 19)

Od roku 1994 probíhá na českolipském hradě soustavný archeologický výzkum celého areálu. Kromě mnoha jiných architektonických článků, vyvolávajících představu

Obr. 4: Článek 17 – křížení klenebních žebér – ve sbírce OVM ČL v roce 2002 (fotografie M. Panáček).

Obr. 5: Článek 18 – křížení klenebních žebér se svorníkem – ve sbírce OVM ČL v roce 2002 (fotografie M. Panáček).

o vybavení torzálně dochovaného šlechtického sídla, byl v roce 1996 nalezen rozměrný článek shodné profilace s artefakty skupiny 1. Jeho mohutná profilace okenního ostění je těžko představitelná jinak než jako součást sakrálního objektu, a proto ji nespojujeme s architekturou českolipského hradu. Článek byl nalezen v obtížně stratifikovatelném zásypu (informace vedoucího výzkumu PhDr. F. Gabriela) sondy 8 v těsné blízkosti jihovýchodního nároží severní branské věže, nedaleko jejího styku se severní obvodovou hradbou. Dnes je uvedený článek uložen mezi ostatními nalezenými fragmenty ve východním sklepení jižního hradního paláce. Do našeho souboru jsme jej zařadili pod číslem 19 (obr. 6).

Obr. 6: Článek 19 – okenní ostění – ve sbírce architektonických článků na hradě v České Lípě v roce 2001 (fotografie M. Panáček).

POPIS ARCHITEKTONICKÝCH ČLÁNKŮ

Skupina 1 (články 1 – 16)

Všechny články této skupiny jsou kvalitně opracovány z jemnozrnného, dobře soudržného, pískovce. Bohužel jsou všechny poškozeny odlamáním nebo odsekáním, které mělo články přizpůsobit pro jejich druhotné použití – sestave-

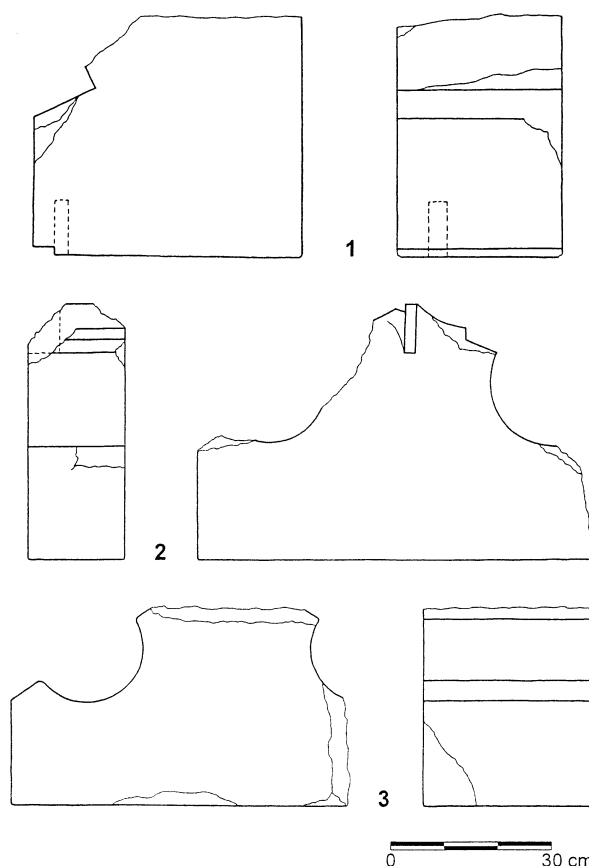
ní oltářního stipesu v kostele sv. Maří Magdaleny. Samozřejmě, že za účelem sestavení článků došlo především k odsekání vystupující profilace tak, aby se jednotlivé bloky daly dobře sesadit dohromady a mohly se uplatnit na vnějších stranách stipesu svými rovnými plochami. Kromě toho nesou na všech hranách neodsekané profilace stopy zvětrání a drobná poškození, způsobená několikanásobným transportem a manipulací. Na většině ploch jsou zachovány drobné zbytky malty, pravděpodobně však rovněž pocházející z doby, kdy články tvořily podstavec oltářní menzy.

Článek 1 (obr. 7:1)

Patrně fragment blíže neidentifikovatelného ostění rozměrů $31 \times 50 \times 45$ (odlomeno) cm. Jedna z kratších stěn je rozdělena šikminou s kolmo navazujícím ústupkem, další profilace odlámána. Na spodní straně pravoúhlé odsazení hrany s těsně přiléhajícím otvorem $3,5 \times 4$ cm o hloubce 10 cm.

Článek 2 (obr. 7:2 a 8)

Fragment okenního ostění rozměrů $18 \times 47,5 \times 73,5$ (odlomeno) cm. Jeho profilace, kterou můžeme rekonstruovat kombinací dalších porušených okenních ostění, zejména č. 4, 12 a 19, se skládá z široké šikmé stěny uprostřed probrané 21 – 22 cm širokým půlkruhovým výžlabkem (zabíral cca 60% šířky stěny; zde pouze jeho část), za níž následuje za ústupkem menší mělký výžlabek. Z opačné strany článku je profilace shodná a obě strany se střetávají v šikmém zářezu pro zasazení skleněné okenní výplně. K němu na jedné straně přiléhá patrně druhotně vysekané zahlobnutí.

Obr. 7: Architektonické články 1 – 3, skupina 1 (kresba J. Panáčková dle podkladů autorů).

Obr. 8: Články 2 – 4 (shora dolů) na zahradě augustiniánského kláštera v České Lípě v roce 2001 (fotografie M. Panáček).

Článek 3 (obr. 7:3 a 8)

Fragment okenního ostění rozměrů $32 \times 35,5$ (odlomeno) $\times 63$ (odsekáno) cm. Z původní patrně shodné profilace s článkem 2 zbývá na jedné straně pouze šikmina s mohutným výžlabkem, na druhé straně pouze jejich menší pozůstatek.

Článek 4 (obr. 8 a 9:4)

Fragment okenního ostění rozměrů $31 \times 38 \times 52$ cm. Profilace jedné strany, shodující se prakticky s profilací článků 2, 12 a 19, je zachována kompletně. Nelze však říci, zda

druhá strana profilace byla takto ukončena již v původním stavu či zda jde o záměrnou úpravu pro druhotné použití včetně začistění svislé plochy. V mělkém výžlabku profilace je nehluboký důlek, na spodní straně pravoúhlé odsazení hrany se zahloubením a otvorem (s výplní dřeva) poblíž velké ložné plochy.

Článek 5 (obr. 9:5)

Fragment okenního ostění rozměrů $18 \times 41,5$ (odlomeno) $\times 81$ cm. Na obou stranách zachovány pouze části profilace v podobě velkých půlkruhových výžlabků. Na spodní straně pravoúhlé odsazení hrany, ukončené na obou koncích. Na odlomené části mělký důlek, nepochybně druhotně vytvořený.

Článek 6 (obr. 9:6)

Fragment okenního ostění rozměrů 30×40 (odlomeno) $\times 69$ cm. Na obou stranách zachovány části profilace v podobě fragmentů půlkruhových výžlabků. Patrně i délka článku 69 cm je výsledkem druhotného odsekání se začistěním plochy.

Článek 7 (obr. 9:7)

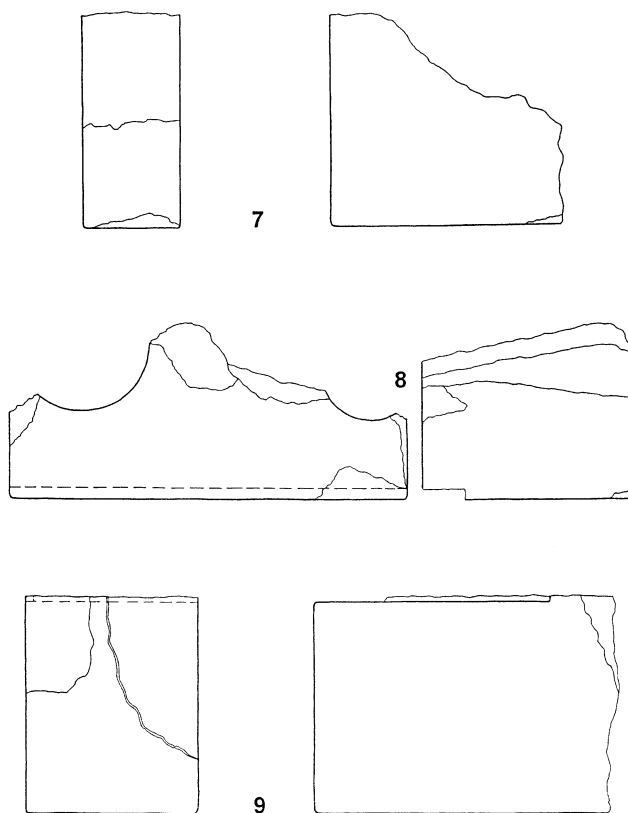
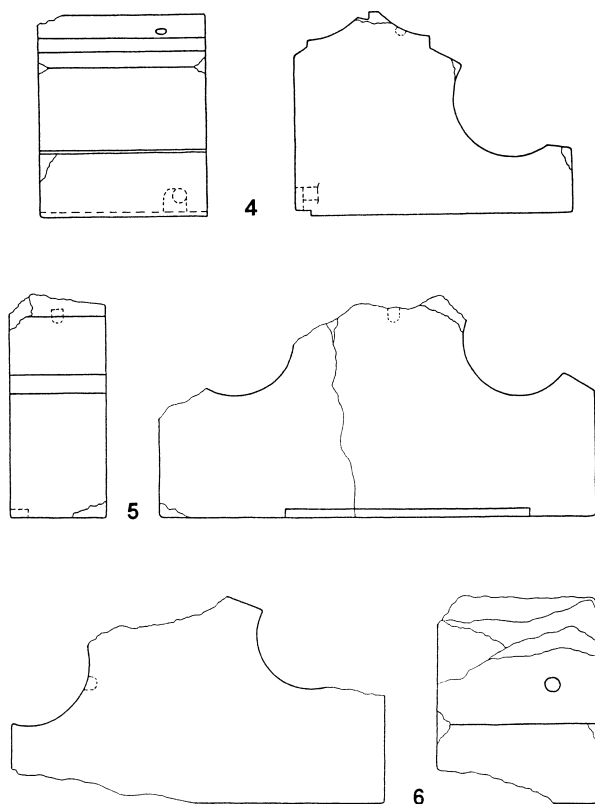
Blíže neurčitelný fragment rozměrů 18×40 (odlomeno) $\times 43$ (odlomeno) cm bez jakékoliv profilace.

Článek 8 (obr. 9:8)

Fragment okenního ostění rozměrů 40×33 (odlomeno) $\times 74$ cm. Podobně jako u článku 6 zachovány pouze fragmenty půlkruhových výžlabků na obou stranách profilace. Na spodní straně hrubě druhotně odsekané pravoúhlé odsazení hrany.

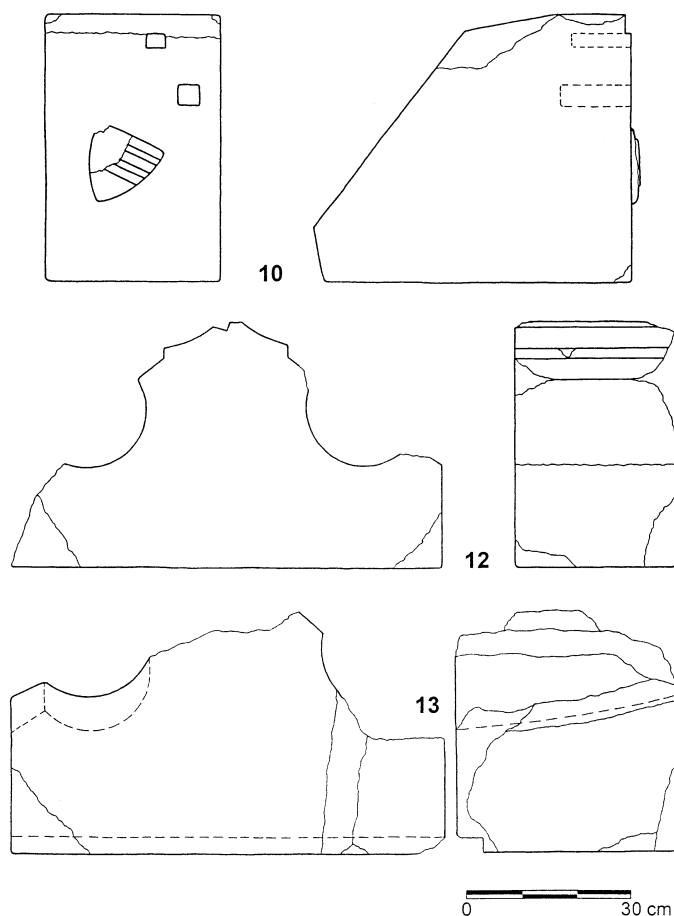
Článek 9 (obr. 9:9)

Blíže neurčitelný fragment rozměrů 32×40 (odlome-

0 30 cm

Obr. 9: Architektonické články 4 – 9, skupina 1 (kresba J. Panáčková dle podkladů autorů).

Obr. 10: Architektonické články 10, 12 a 13, skupina 1 (kresba J. Panáčkové dle podkladů autorů).

no) $\times$ 55,5 (odlomeno) cm bez stop profilace. Na odlomené horní straně začistěná plocha délky 44 cm.

Článek 10 (obr. 10:10 a 11)

Poměrně dobře zachovaný článek neznámého určení a tvaru nepravidelného šestihranu s rozměry $32,5 \times 50 \times 59$ cm. Na velké svislé ploše excentricky umístěný a plasticky pojednaný štít gotického tvaru v šikmém poloze. Štít je dělený, se třemi břevny v horním poli, poškozenými na heraldicky pravé straně. Ve středověku užíval u nás stejný erb se stříbrným štítem a třemi černými břevny pouze jediný šlechtický rod – pánové z Kunštátu a Poděbrad.¹³⁾ Stejný erb poněkud větších rozměrů je umístěn v České Lípě na jižním průčelí lodě kostela sv. Kříže, na jeho jihovýchodním nároží.¹⁴⁾ Horní hrana svislé plochy s erbem je pravoúhle odsazena, pod ní jsou zřetelné dva čtverhranné otvory nesterpné velikosti a hloubky 11 a 13 cm.

Článek 12 (obr. 10:12 a 12)

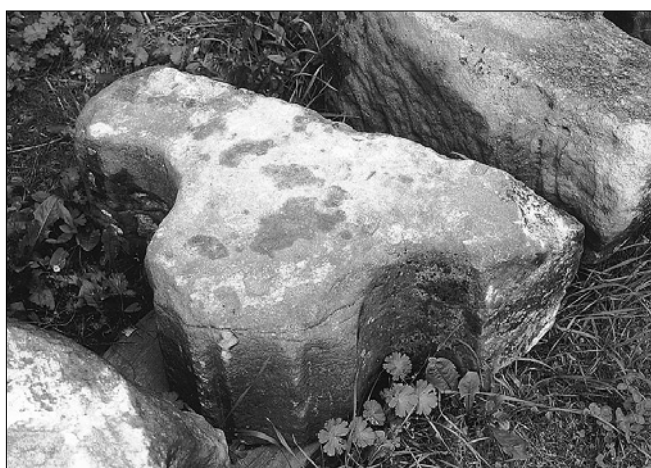
Fragment okenního ostění rozměrů $30 \times 46 \times 80$, 5 (odlomeno) cm. Kromě přímých ploch šikminy zachována kompletní profilace na obou stranách, shodná s profilací článků 2, 4 a 19.

Článek 13 (obr. 10:13)

Fragment okenního ostění rozměrů 41×45 (odlomeno) $\times$ 81 cm. Z profilace zachován na jedné straně malý zlomek výžlabku s krátkou šikminou, na druhé straně část šikmé plochy a nekompletní výžlabek. Ten však jeví na svém podélném průběhu zakřivení, které svědčí o tom, že se jedná o část archivoly záklenku, o níž lze však těžko říci, zda

Obr. 11: Článek 10 – fragment s kunštátským erbem – na zahradě augustiniánského kláštera v České Lípě v roce 2001 (fotografie M. Panáček).

Obr. 12: Článek 12 – fragment okenního ostění – na zahradě augustiniánského kláštera v České Lípě v roce 2001 (fotografie M. Panáček).

měla podobu plného či lomeného oblouku. Nepatrné prohnutí zakřivení (na šířce článku 41 cm pouhých 0,7 cm) však nasvědčuje spíše lomenému gotickému oblouku.

Článek 14 (obr. 13:14)

Bliže neurčitelný článek rozměrů $36 \times 31,5 \times 58$ cm bez jakékoliv profilace.

Článek 15 (obr. 13:15)

Bliže neurčitelný fragment rozměrů $31 \times 44,5$ (odlomeno) $\times$ 71 cm s jednou zkosenou hranou. Na jedné z ložných ploch vysekáno znamení ve tvaru písmene T o rozměrech 7×8 cm. Patrně se v tomto případě nejedná o kamenickou značku, pravděpodobnější bude jeho druhotný původ.

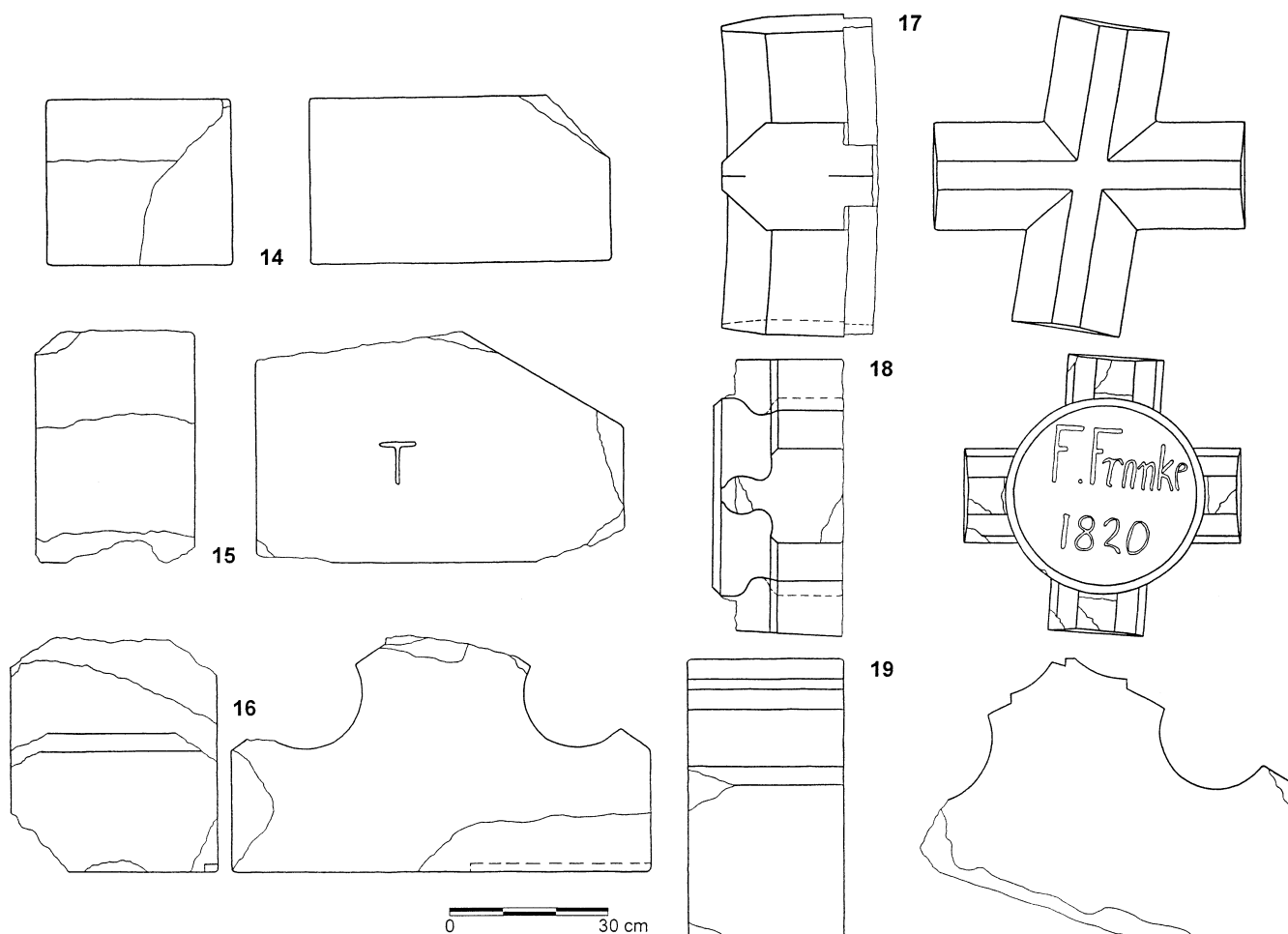
Článek 16 (obr. 13:16)

Fragment okenního ostění rozměrů $40 \times 45,5$ (odlomeno) $\times$ 81 cm. Na obou stranách profilace zachovány pouze téměř kompletní výžlabky (šířky 21 cm) s navazujícími šikminami, zbytek profilace odlomen. Na spodní ploše pravoúhlé odsazení jedné hrany asi do poloviny délky článku, patrně druhotného původu.

Skupina 2 (články 17 a 18)

Článek 17 (obr. 4 a 13:17)

Kompletní vrcholový uzávěr křížové klenby v podobě prostého křížení žebíř bez svorníku s délkou obou žebíř 60 cm. Žebra z jemnozrnného pískovce mají profil pravoúhlého hranolu $21 \times 23,5$ cm s okosením hran o šířce ne-

Obr. 13: Architektonické články 14 – 16, skupina 1; architektonické články 17 a 18, skupina 2; článek 19, skupina 3 (kresba J. Panáčková dle podkladů autorů).

celých 8 cm. Z jádra žebra vystupuje na rubové straně hrubě přisekaný pravouhlý výstupek šířky 12 cm a výšky 5,5 cm, určený k zazdění mezi kápě klenby. Žebra se kříží pod úhlem 80°, takže jimi dělená křížová klenba kryla obdélný prostor (či tvořila pouze jedno klenební travé místnosti s více poli křížové klenby) o poměru stran přibližně 6 : 5. Pokud by šlo o klenbu s půlkruhovými diagonálními oblouky, kryla by prostor o přibližných rozměrech 5,8 × 6,9 m (u křížení žebíř tvoří výška úseče 1 cm).

Článek 18 (obr. 5 a 13:18)

Kruhový svorník křížové klenby o průměru 38,5 cm a výšce 25 cm, zhotovený z jemnozrnného pečlivě opracovaného pískovce. Hrana svorníku je okosená a jeho obvod je profilován půlkruhovým výžlabkem, odpovídajícím profilací krátkých vyběhajících žebíř. Žebro je tvořeno prostým pravouhlým hranolem o rozměrech 18,5 × 14 cm s okosenými hranami, k němuž se na spodní straně připojuje prut hruškového profilu šířky 7,5 cm a výšky 9,5 cm, opatřený nevýrazným páskem na vrcholu. Respektive je možno říci připojoval, neboť hruškové profily jsou u všech žebíř do poloviny uraženy, takže lze jejich tvar pouze odvodit ze zbytků na obvodu svorníku. Žebra se kříží pod úhlem 86°, takže jimi dělená křížová klenba kryla lehce podčtvercový prostor. Vzhledem k uražení žebíř nelze určit výšku úseče, proto nemůžeme stanovit rozměr zaklenutého prostoru ani přibližně. S ohledem na téměř kolmé nasazení žebíř ke svorníku lze říci, že šlo pravděpodobně o klenbu s půlkruhovými nebo segmentovými diagonálními oblouky. Spodní

pohledová plocha svorníku nese – nepochybně druhotně – vysekaný a vyčerněný nápis „F. Franke 1820“.

Skupina 3 (článek 19)

Článek 19 (obr. 6 a 13:19)

Fragment okenního ostění rozměrů 30 × 62,5 (odlomeno) × 72 (odlomeno) cm. Jedna strana profilace zachována kompletně, z druhé strany schází pouze část výžlabku a šikminky. Profilace je shodná s profilací článků 2, 4 a 12, stejně tak i materiál.

PŮVOD A OSUDY ČLÁNKŮ

Celkem 18 předložených architektonických článků vyvolalo zákonitě první otázky. Odkud články pocházejí a jak se na uvedená místa dostaly?

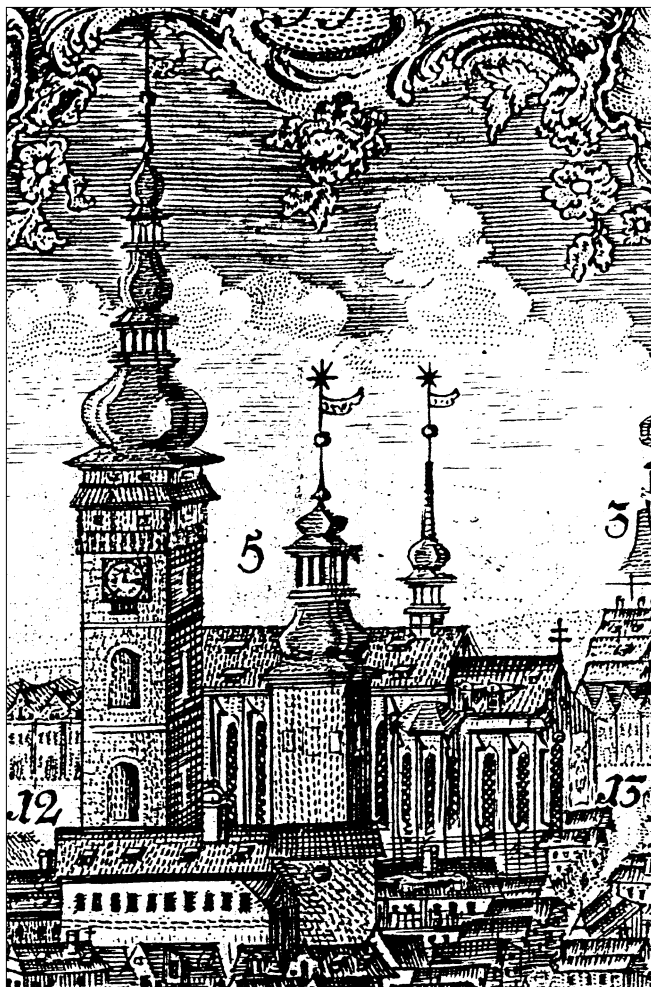
Již při spatření první skupiny článků bylo jasné, že pocházejí ze sakrální stavby. Mohutná profilace, evokující představu vysokých gotických oken, není v souladu s obrazem malého špitálního kostelíka sv. Maří Magdaleny, a tak nepotvrzuje názor bývalého okresního konzervátora B. Vojtíška, že články pocházejí ze starší fáze jeho stavby.¹⁵⁾ Víme-li dnes již i o ostatních českolipských kostelech poněkud více, zdá se, že přichází v úvahu jediný – městský farní a děkanský chrám sv. Petra a Pavla, zaniklý v první polovině 19. století. Nebudeme zde podrobně rozvádět celé jeho dějiny, soustředíme se pouze na zprávy, týkající se jeho vzniku, stavebních proměn a zániku.¹⁶⁾

Dobu založení kostela sv. Petra a Pavla neznáme. Jeho patrocinium, charakteristické pro celé předrománské a románské období,¹⁷⁾ je společné mimo jiné pro kostely spojující na dálkové trase Mělnicko s Českolipskem, Žitavskem a Lužicí (Mělník, Dubá, Česká Lípa, Žitava, Zhořelec). Ačkoliv bylo osídlení z 2. poloviny 13. století zjištěno v těsném sousedství na sever od bývalého kostela,¹⁸⁾ nebyl na jeho místě dosud výzkum proveden. Jeho případný výsledek je však značně nejistý, neboť plocha bývalého Kostelního (dnes Škroupova) náměstí byla údajně odtěžena při jeho vyrovnávání v 70. letech 19. století. Pokud zde však neexistovala starší sakrální stavba již ve 13. století, musíme předpokládat vznik farního kostela při založení města v prvních dvou desetiletích 14. století.¹⁹⁾

Nejstarší zpráva, dokládající existenci kostela, ačkoliv jej přímo nejmenuje, pochází z roku 1341.²⁰⁾ Od 60. let 14. století až do prvních desetiletí následujícího věku zažíval českolipský farní kostel současně s městem období nebyvalého rozkvětu, vrcholícího existencí ne méně než devíti oltářů mimo oltáře hlavního, zasvěceného sv. Petru a Pavlovi.²¹⁾ Všechny fundace oltářů provázely nadace pro oltářníky, založené vrchností či zbožnými měšťany. Za celé předhusitské období známe jedinou zprávu, týkající se stavební aktivity na kostele. V roce 1397 zakoupilo město, reprezentované purkmistrem a konšely, za 109 kop grošů pražských od majitele města Hynka Berky z Dubé roční plat 7 kop a 20 grošů, zajištěný na sedmi selských usedlostech ve vsi Dobranově. Plat byl určen „pro omni reparatione aedificatione, reformatione rerum omnium et ornamentorum praedictae Ecclesie“, tedy „na celkovou obnovu budovy, opravení všech věcí a ozdob řečeného kostela“.²²⁾ Zdá se však, že význam ojedinělého pramene nelze přeceňovat, neboť zpráva pravděpodobně nedokládá významnější stavební aktivitu. Podle jejího znění i nevelké roční sumy přes 7 kop grošů se patrně jednalo o zajištění běžné stavební údržby a oprav inventáře.

Česká Lípa byla obsazena husity 19. května 1426. Zpráva o způsobu dobytí města se různí,²³⁾ ale zdá se, že k vypálení či zničení farního kostela nedošlo, protože již v září 1427 byl prezentován do kostela nový správce k oltáři sv. Vavřince.²⁴⁾ Nicméně jistého poškození kostel nepochybně doznal. K jeho opravě však došlo teprve po uklidnění politické situace a po stabilizaci majetkoprávních poměrů majitele panství Jindřicha Berky z Dubé. Ten, jak víme, přistoupil v 60. letech 15. století²⁵⁾ k opravě kostelů a z nich v první řadě kostela farního. Bohužel netrvalo dlouho a v roce 1469 město vyhořelo. Míru poškození města neznáme, ale podle vlastních slov Jindřicha Berky (viz pozn. 25) „ve farním kostele zůstaly pouze dva oltáře, hlavní a sv. Anny, kamenická výzdoba je popraskaná a poškozená“. Následně tedy muselo dojít k nové opravě zničeného kostela.

Další pohroma pro farní kostel přišla po necelém půlstoletí. Dne 12. dubna 1515 vyhořelo celé město Lípa včetně kostelů.²⁶⁾ Podle četných kronikářských záznamů je pravděpodobné značné poškození farního kostela, které vyvolalo jeho následnou opravu či snad pozdně gotickou přestavbu. Ta patrně vyvrcholila opravou kostelní věže, k níž si v roce 1520 městská rada pozvala zhořeleckého městského tesaře a stavitele Josta Möllera.²⁷⁾ Tak dostal pravděpodobně farní kostel podobu, kterou si udržel až do konce 18. století. Jeho nedávná rekonstrukce²⁸⁾ na základě starých popisů

Obr. 14: Výřez z vyobrazení farního kostela sv. Petra a Pavla z veduty tzv. Tovaryšského listu autora F. A. Weisera z let 1750 – 1787. (SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2554)

a vyobrazení došla k závěru, že nejlépe jeho podobu vystihuje veduta tzv. Tovaryšského listu mědirytce F. A. Weisera z let 1750 – 1787 (obr. 14). Kostel tvořilo orientované halové trojlodí o rozměrech asi 37 × 21 m s úzkými vysokými gotickými okny v šesti osách na jižním průčelí, střídanými opěráky. Na východní straně k němu přisedal výrazně nižší presbytář délky přes 7 m s podobnými vysokými okny a pravoúhlým závěrem. Styk presbytáře s lodí překrývala polygonální boční kaple s obdobnými okny v jednotlivých stěnách. Loď i nižší presbytář kryly dvě poměrně nízké sedlové střechy, kryté pálenými taškami a uprostřed oddělené zděným štítem. Nad východní částí lodi se vypínal štíhlý sanktusník. K jihozápadnímu nároží lodě byla přiložena mohutná přibližně čtvercová čtyřpatrová věž s ochozem zakrytým pultovou střechou, nad nímž vystupovalo ještě jakési polopatří, kryté již cibulovou helmicí s dvojitou lucernou ukončenou makovicí. Věž prostupovala na jižním průčelí velká okna s plným obloukem. Do kostela se vstupovalo třemi portály a okolo stavby se rozkládal hřbitov, kde se však již v 18. století pohřbívalo ojediněle.

Největší ránu pro existenci kostela znamenal rok 1787, kdy 6. října vypukl v Zámecké ulici požár, který během několika hodin pohltil celé město. Vysoká věž kostela (udává se výška 59 m), narušená již před požárem trhlinami statického původu, se zřítíla a prorazila klenbu kostela nad kůrem. Tudy pronikl oheň na půdu a zničil celou střechu.

Jak uvádí W. Heimrich,²⁹⁾ zbyly z kostela pouze kamenné zdi a poškozená klenba. Podzimní deště dílo zkázy dokonaly. Klenba presbytáře se také propadla a její trosky zničily i pastoforium, do té doby zázrakem zachované.³⁰⁾

Zoufalí měšťané neměli dlouhou dobu sil k opravě kostela, městská pokladna rovněž zela prázdnotou. Přesto jakési stavební práce na obnově kostela po letech začaly, ale jejich pokračování přerušil 12. května 1820 další celoměstský požár.³¹⁾ Podlehlo mu 519 městských domů a oprava kostela pak již nepřicházela v dohledné době v úvahu. Tak nastala chvíle, kdy při nedostatku stavebního materiálu bylo s vědomím krajského hejtmána povoleno zboření zbytků kostela a rozprodání stavebního materiálu měšťanům.³²⁾

Při prvním velkém požáru roku 1787 vyhořela rovněž na západ od kostela stojící budova děkanství. Tehdejší děkan J. Ch. Preisler dostal přiděleno jako své sídlo od zemského gubernia budovu proboštství u kostela sv. Maří Magdaleny. Proboštství zrušeného kláštera v Plasech patřilo v té době náboženskému fondu a uzavřený a zapečetěný kostel sv. Maří Magdaleny byl poté otevřen bohoslužbám. V roce 1792 koupil proboštství, kostel i jeho statky hrabě Michal Kounic, majitel lipského a novozámeckého panství.³³⁾ Proboštství bylo sídlem českolipského děkana až do roku 1850, kdy bylo postaveno nové děkanství v Dlouhé ulici (dnes Jindřicha z Lipé, čp. 124).

Po celou tuto dobu sloužil kostel sv. Maří Magdaleny k různým náboženským obřadům. Konaly se zde křtiny, biřmování a uzavírala se zde manželství. Zdá se pravděpodobné, že v této době bylo nutno (nevíme z jakých důvodů) zřídít nový oltář a když došlo po požáru roku 1820 k rozprodávání materiálu z farního kostela, použilo patrně děkanství vhodné články pravoúhlého tvaru k postavení stípesu, zatímco mensa byla použita původní, s kamenickými značkami na zadní straně.³⁴⁾ Bohužel veškeré pátrání, včetně arcibiskupského archivu v Litoměřicích, bylo negativní. Žádný záznam o stavbě nového oltáře nebo s tím souvisejícím svěcení kostela se nepodařilo nalézt. Další historii již známe.

Při stejné příležitosti jako články skupiny 1 změnily patrně své uložení i články druhé skupiny. Dům čp. 97 v ulici Jindřicha z Lipé (dříve Dlouhá ul. – Langeasse), kde byly nalezeny, patřil na začátku 19. století řeznickému mistrovi Antonu Zimmerovi. Po jeho smrti v roce 1818 převzal dědictví jeho syn Josef. Při celoměstském ohni 12. května 1820 samozřejmě vyhořel i tento dům. Josef Zimmer prodal 23. srpna téhož roku spáleniště domu se dvorem (Brandstelle mit Hof) za 8000 zlatých obchodníkovi Franzu Frankemu. Hypotéku na domě, vázanou platy ke kostelu sv. Petra a Pavla, převzal Franz Franke spolu s nemovitostí.³⁵⁾ Jak do svědčují zápisy z roku 1830, byl Franz Franke jedním z „reprezentantů obce“ při projednávání úprav Kostelního náměstí.³⁶⁾ Pohyboval se tedy stále v okolí vyhořelého kostela a při likvidaci jeho zbytků si zajistil, možná vedle dalšího stavebního materiálu, i obě křížení žeber (články 17 a 18). Při výstavbě svého nového domu dnešního čp. 97 použil F. Franke materiálu ze zdiva farního kostela a nechal patrně zbudovat i dvorní křídlo.³⁷⁾ Na památku stavby svého domu nechal na plochu klenebního svorníku vysekat své jméno a letopočet 1820 a oba články zasadit do podstřešní části průčelí dvorního křídla tak, aby jejich tvar i nápis upozorňovaly na stavebníka této budovy. Zde setrvaly až do roku 1997.

Osudy posledního článku 19 (skupina 3) můžeme odhadovat pouze hypoteticky. Při požáru města v roce 1820 vyhořel i zámek, tehdy již neobývaný, ale pravděpodobně aspoň v základních rysech udržovaný.³⁸⁾ Stejně jako před požárem i po něm byl pronajímán pro různé účely. Víme, že počátkem 30. let 19. století se nalézala v přízemí vedle severní brány dílna zvonaře Karla W. Paula.³⁹⁾ Z pozdějších pramenů⁴⁰⁾ se dovídáme, že se jednalo o malou přízemní zděnou stavbu pod pultovou střechou při severní zámecké zdi. Byla vybavena kovářskou výhní a dobrou dlažbou. Právě na tomto místě se nalézají nehluboko pod dnešním povrchem základy a dlažba při výzkumu odkrytého sklepa pozdně gotického objektu mezi věží a hradbou⁴¹⁾ a právě zde byl nalezen článek 19. Není tedy vyloučeno, že mohutný stavební článek ze zbořeného farního kostela sem byl přivezen, aby posloužil ve zvonařské dílně, například jako dostatečně stabilní základ špalvu kovářského kladiva.

HODNOCENÍ A DATACE SOUBORU

Vypovídací hodnota uvedených architektonických článků je různá. Podle ní je možno rozdělit články do čtyř celků. Vzhledem k ojedinělému erbu poskytuje největší možnosti datace článek 10. Další dva celky představují okenní ostění (články 2, 3, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 16, 19) a závěry klenob (články 17, 18), u nichž jistotu datační základnu představuje jejich profilace. Zcela bez šancí na jakoukoliv dataci jsou články 1, 7, 9, 14 a 15, u nichž absence jakékoliv charakteristické profilace znemožňuje nejen určení jejich původní funkce, ale i aspoň přibližnou dataci.

Jak bylo již uvedeno při popisu článku 10, nese tento na své čelní ploše plasticky pojednaný dělený štít se třemi břevny v horní části, který jsme určili jako erb pánů z Kunštátu a Poděbrad. Z jedné z fotografií, pořízených v roce 1972 okresním konzervátorem B. Vojtíškem (obr. 2), víme, že články s erby byly původně dva. Na druhém z nich byl evidentně vyobrazen ronovský erb dvou zkřížených ostrvů. Vzhledem ke shodnému pojednání obou štítů s erby je nepochybné, že oba články byly součástí nějakého kamenického díla. V případě sakrální stavby, k níž – jak předpokládáme – články náležely, přichází do úvahy například portál. Vraťme se však ke kunštátskému erbu, který je pro dataci článku mimořádně důležitý. V dějinách České Lípy známe pouze jedinou osobu rodu pánů z Kunštátu a Poděbrad. Právě Jindřich Berka z Dubé a Lipé, řečený Dubský, syn⁴²⁾ stejnojmenného otce († 1447) a obnovitel českolipských kostelů v 60. letech 15. století, měl za manželku jednu ze tří sester Jiřího z Poděbrad Alžbětu (Elišku) z Kunštátu.⁴³⁾ Jindřich Dubský, ač přívrženec svého švagra Jiřího Poděbradského, byl horlivým katolíkem. Pravděpodobně s podporou své manželky obnovil na počátku 60. let farní kostel, po požáru roku 1469 pak znovu. Mezitím probíhala patrně velkorysá přestavba kostela sv. Kříže,⁴⁴⁾ kterou však dokončili až jeho synové v roce 1491. Svědectvím o jeho podílu jsou erby na jižním průčelí kostela sv. Kříže: berkovský erb zkřížených ostrvů a kunštátský erb jeho manželky Alžběty. Podoba obou erbovních dvojic nepřekvapuje, do shodné doby se však hlásí i tvar jejich štítů.

Celkem deset fragmentů okenních ostění má, pokud možno soudit, shodnou profilaci. Hlavním prvkem profilace je mohutný výžlabek tvaru půlkruhového segmentu, za-

hloubený do široké plochy rozevírající se špalety, za níž následuje po ústupku menší mělký výžlabek. Bohužel právě takováto profilace, poměrně jednoduchá i když působivá, měla v gotické architektuře velmi dlouhodobé použití. Vyvinula se v první polovině 14. století z prostých přímočarých ostění (např. v presbytáři kostela sv. Tomáše v Praze, svěceného roku 1315), obohacených právě hluboko zaříznutým výžlabkem půlkruhového profilu, jak se objevuje na vnějšku oken presbytáře kostela sv. Anny v Praze (1313), s jemným zvlněním vnější šikmé plochy téhož profilu i na oknech jeho lodi (okolo 1329).⁴⁵⁾ Neobyčejně oblíbená byla tato profilace v různých drobně odlišných variantách po celý zbytek 14. století. Objevuje se v kostele sv. Ducha v Hradci Králové (1330 – 1340), v téže době na jižní lodi kostela sv. Haštala v Praze. Jeho plošně optické působení bylo využito v kostele i ambitu kláštera Na Slovanech v Praze, dokončeném roku 1372, a na mnoha dalších místech (Plzeň, Kutná Hora, Ústí nad Labem, Sezemice, Sedlec) včetně severní kaple kostela P. Marie Sněžné v Praze.⁴⁶⁾ Tím však používání ploše sešikmeného a hluboce vyžlabeného ostění neskončilo. Znovu jej uplatnili stavitelé pozdní gotiky od poloviny 15. století (presbytář kostela v Blatné, 1444) až po pokročilou první polovinu století následujícího (kostel v Mostě, 1517 – 1532).⁴⁷⁾ Ukazuje se tak, nikoliv však poprvé, že kunsthistorický přístup k hodnocení architektonických prvků neposkytuje dostatečně spolehlivé ukazatele pro jejich dataci. Nejsou-li k dispozici jiné datační prostředky, nelze profilaci samotných architektonických článků použít ke spolehlivému určení stáří stavby.

Podobná situace jako u okenních ostění, ale o stupeň jasnější, nastává i u profilace žeber článků 17 a 18. Profil hmotného žebra tvaru pravoúhlého hranolu s okosenými hranami (článek 17) se u nás objevuje po celé 13. století. Výčet lokalit, které uvádí V. Mencl,⁴⁸⁾ je velmi obsáhlý, jako příklady uvedme Martinice, Michalovice, Velíz, Svojsice, Zvíkov (prostor pod kaplí), Budyně, Chvojíněk či kostel sv. Lazara v Praze. Nejčtenější použití našel tento profil na stavbách cisterciáckého slohového okruhu. Podobně jako u profilu článku 17 jedná se zde o žebra hmotná a široká, blížíci se tvarem čtverci (zde 21 × 23,5 cm). Ke konci 13. století se profil žebra protahuje a prodlužují se i jejich okosení. Tato klínová žebra⁴⁹⁾ se svými proporcemi již nápadně liší od výše popsaných žeber celého 13. století. Podobný profil se pak ještě jednou objevuje v pozdní gotice okolo roku 1500, kdy svými proporcemi stojí někde mezi oběma uvedenými krajními hodnotami.⁵⁰⁾ Situace našeho žebra však není tak jednoznačná, neboť nevíme, jaký prostor uzavírala jím traktovaná klenba. Zdá se totiž, že v podružných prostorech sakrálních (věž kostela, sakristie) i profánních objektů (hradní věž) přežívala jednoduchá profilace hmotného žebra pravděpodobně po dlouhá desetiletí 14. století.

Druhý článek uzávěru klenby s kruhovým svorníkem (článek 18) nás profilací nižšího pravoúhlého žebra s hrubým prutem provádí dlouhým obdobím dvou set let od počátku 14. století. Z dlouhého výčtu lokalit, kde se vyskytuje,⁵¹⁾ jmenujme například v 1. polovině 14. století ambit dominikánů v Českých Budějovicích, kostel sv. Jakuba v Kutné Hoře, ve druhé polovině tohoto věku a počátku následujícího připomeňme například chrám P. Marie Sněžné v Praze, kostely v Ústí nad Labem a Chrudimi, hrady Krakovec, Točnick a další. Okolo poloviny 15. století se objevu-

je v kapli hradu v Jindřichově Hradci, v kostele v Borovanech, a ještě okolo roku 1500 jej stavitelé pozdní gotiky užili například v kostele sv. Barbory v Plzni nebo na hradě Krivoklátu. Rozdíly v proporcích tohoto profilu mají přitom tak nepatrné nuance, že připisat konkrétní profil žebra určitému období je téměř nemožné.

ZÁVĚR

Je více než pravděpodobné, že články našeho souboru nepocházejí z jednoho období stavební aktivity na kostele, kterým snad byl, jak předpokládáme, kostel sv. Petra a Pavla. Z jeho stavební historie jsme viděli, že jeho podoba před zánikem byla výsledkem mnoha úprav a přestaveb, takže se na něm nepochybně vyskytovaly články z různých historických období. Nemůžeme však ani říci, zda některý z dalších článků náleží do stejné doby jako článek 10 (s erbovním štítkem), jediný datovatelný do 60. let 15. století. Vzhledem k omezenému množství písemných zpráv o opravách a přestavbách, které navíc nikdy nehovoří jednoznačně, se zdá, že pokud neměl kostel svého předchůdce již ve 13. století, bylo období největší stavební aktivity soustředěno do doby jeho vzniku na počátku 14. století a pak do 60. let 15. století po husitských a vartenbersko-lužických válkách, kdy došlo k významným opravám a pravděpodobně i větší pozdní gotické přestavbě. V úvahu přichází i období po požáru v roce 1515, po němž musela následovat výraznější rekonstrukce, korunovaná novým zakončením kostelní věže v roce 1520.

Žádnému z uvedených období neodporuje datování celého souboru architektonických článků. Dá se však předpokládat, že budoucí stavební akce a archeologické výzkumy ve městě přispějí k dalším objevům artefaktů ze zaniklého kostela. Šance na tyto nálezy se nabízí hlavně v domech městského jádra, v okolí dnešního Škroupova náměstí. Je totiž pravděpodobné, že v jejich zdech skončila valná část stavebního materiálu konstrukce kostela.

POZNÁMKY

- 1) Nepočítáme-li nepodložené zprávy o požárech v roce 1244 (!), 1384 a po dobytí města husity v roce 1426, bylo prvně město takto postiženo v roce 1469 a pak 12. dubna 1515, kdy vedle mnoha měšťanských domů hořel i farní kostel, škola a radnice. Je však nepochybné, že po těchto větších požárech na sklonku středověku byly zničené objekty opět obnoveny v pozdně gotické podobě. Menších lokálních požárů přímo ve městě bylo pak ještě několik: roku 1593 přímo na náměstí (Státní okresní archiv (dále SOKA) Česká Lípa, fond Archiv města (dále AM) Česká Lípa, inv. č. 44, Kronika H. Kriesche, fol. 16a), v roce 1612 v Zámecké ulici, roku 1614 v ulici Křížové a Panské včetně radnice (J. N. Willomitzer, Die Lieb-Frauen-Kirche in Böhm. Leipa, Česká Lípa 1880, s. 16; W. Heinrich, Unser Rathaus, Leipziger Kalender für das Jahr 1891, Česká Lípa 1890, s. 46). V druhé polovině 17. století uvádí tato literatura ještě celou řadu lokálních požárů na předměstích (1663 před Dlouhou branou, 1664 před Zálušní branou, 1682 ve Visce, 1692 v Horní Mariánské ulici).
- 2) Teprve podle stavebního řádu, vydaného 21. června 1820, tedy po druhém celoměstském požáru, c. k. krajským úřadem (SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2530, Stavební pokyny k znovuvýstavbě města po požáru 1820), byla nařízena výstavba domů z nespalného materiálu s příslušnou cihlovou střešní krytinou.
- 3) Například předělení městského tržiště blokem domů čp. 127 – 136 (F. Gabriel – S. Flesar, Změny parcelace v historickém jádru České Lípy, *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 81 – 90), zástavba příhradebních uliček (F. Gabriel – J. Panáček, Vznik a počátky České Lípy, *Bezděz* 1, 1990, s. 22).

- 4) J. Panáček, Založení České Lípy a městské právo, Bezděz 11 – 2002, s. 5 – 30.
- 5) L. Koběrská, Česká Lípa – SHP městského jádra, SÚRPMO Praha 1977 (strojopis); dále stavebně historické průzkumy jednotlivých objektů v městském jádru.
- 6) Portál z roku 1549 náležel k tzv. Berkovskému domu dnešní čp. 198, dnes zazděn v severní zdi ambitu Lorety u augustiniánského kláštera v ulici Paní Zdislavy (J. Panáček, Neopevňená panská sídla v České Lípě, *Castelloologica bohemia* 5, 1996, s. 208 – 210). Portál z roku 1555 tvořil do 26. ledna 1948 vstup do domu čp. 5 na východní straně náměstí, poté byl sejmut a dnes (2002) byl po restaurování instalován na dům čp. 2 vedle radnice na téže straně náměstí.
- 7) F. Gabriel – J. Panáček, Českolipská radnice jako hmotný pramen, *Sborník Společnosti přátel starožitností* č. 3, 1992, s. 151 – 165.
- 8) F. Gabriel, Hrad Lipý, *Vlastivědná knihovnička SPS* sv. 5, Praha 1997.
- 9) J. Panáček – F. Gabriel, Kostel sv. Kříže na českolipském předměstí, *Bezděz* 6, 1997, s. 19 – 40.
- 10) J. Panáček – F. Gabriel, Kostel sv. Máří Magdaleny v České Lípě, *Bezděz* 3, 1995, s. 25 – 47.
- 11) J. Panáček – F. Gabriel, Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše, *Bezděz* 7, 1998, s. 35 – 40.
- 12) J. Panáček – F. Gabriel, Českolipské kostely ..., cit. v pozn. 11, s. 40 – 45.
- 13) Ottův slovník naučný, díl XV., Praha 1900, s. 375.
- 14) J. Panáček – F. Gabriel, Kostel sv. Kříže ..., cit. v pozn. 9, s. 20.
- 15) Dopis českolipskému děkanskému úřadu z 26. září 1972, daný na vědomí a s žádostí o vyjádření na KSSPPOP v Ústí nad Labem (Archiv Státního památkového ústavu v Ústí nad Labem).
- 16) Nejpodrobněji se kostelem zabýval autor práce „Die Kirche des hl. Apostel Petrus und Paulus in B. Leipa“, jejíž rukopis je v majetku J. Panáčka. Byla citována jako dílo neznámého autora v článku J. Panáčka a F. Gabriela o kostele sv. Petra a Pavla (K otázce kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě, *Bezděz* 2, 1994, s. 9 – 32). Teprve nedávno bylo zjištěno, že citovaná práce je rukopisem obsáhlého článku, otiskovaného pod tímto názvem na pokračování v *Hausblätter für Böhmen. Leipa und Umgebung* od č. 23 ročníku 4 – 1927 do č. 7 ročníku 6 – 1929. Autorem je pravděpodobně vydavatel a redaktor listů, českolipský děkan T. Schlegel. Přes důkladný a podrobný popis kostela a jeho dějin však k němu nutno přistupovat s opatrností, neboť některá tvrzení je dnes již nemožno ověřit.
- 17) Z. Boháč, Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, *Československý časopis historický* 21, 1973, s. 369 – 388.
- 18) F. Gabriel – J. Panáček, Vznik a počátky ..., cit. v pozn. 3, s. 15.
- 19) J. Panáček, Založení České Lípy ..., cit. v pozn. 4, s. 9 – 10.
- 20) J. Emler (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* IV., Praha 1892, s. 404 – 405, č. 1012.
- 21) J. Panáček – F. Gabriel, K otázce kostela ..., cit. v pozn. 16, s. 12.
- 22) SOKA Č. Lípa, fond AM Č. Lípa, inv. č. 2367, opis ve sbírce elenchů.
- 23) J. Panáček, *Regesta Lippensia*, Česká Lípa 2000, č. 305 – 314.
- 24) Archiv Pražského hradu (dále APH) Praha, Archiv metropolitní kapituly (dále AMK), *Libri confirmationum* IX, sign. I., 9, fol. E, I.
- 25) Svědectví o tom přináší jednak zápis v misálu kostela sv. Máří Magdaleny (J. Panáček – F. Gabriel, Kostel sv. Máří Magdaleny ..., cit. v pozn. 10, s. 34, obr. 2), jednak dopis samotného Jindřicha Berky z 18. srpna 1469 administrátorovi pražské arcidiecéze Hanušovi z Kolovrat (APH Praha, AMK, *Acta sub Hilario decano et Hanušio de Kolovrat praeposito*, sign. VI., 7, s. 75).
- 26) SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 44, *Kronika Hanse Kriesche*, fol. 6a.
- 27) *Ratsarchiv Görlitz, Görlitzer Briefbücher*, Bd. 4 (1517 – 1520). Podle zhořeleckých pramenů nechali také představení lipské církevní obce zhotovit ve Zhořelci měditepcem Andreasem Elfmarmkem hlavici zvonice.
- 28) J. Panáček – F. Gabriel, K otázce kostela ..., cit. v pozn. 16, s. 17 – 22.
- 29) W. Heimrich, Der große Brand in Leipa am 6. October 1787, *Česká Lípa* 1887, s. 25.
- 30) J. Panáček – F. Gabriel, K otázce kostela ..., cit. v pozn. 16, s. 14; vyobrazení pastoforia dle soudobé kresby J. Korba na s. 25.
- 31) Krátké popsání vyhoření Města České Lípy v noci 12tého května 1820, Praha 1821 (nesignováno).
- 32) Die Kirche des hl. Apostel ..., cit. v pozn. 16, *Hausblätter* ... roč. 5, 1928, č. 5, s. 47.
- 33) J. N. Willomitzer, Die Sankt Magdalenen-Kirche in Leipa, *Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs* (dále MNEC) 42, 1919, s. 7 – 8.
- 34) J. Panáček – M. Panáček, Konrád Pflüger v České Lípě?, *Bezděz* 10, 2001, s. 96, 103.
- 35) SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2496, Pozůstalost A. Zimmera; tamtéž, inv. č. 501, *Trhová kniha (Liber fundorum XII)* 1819 – 1821, fol. 115b – 117a; tamtéž, inv. č. 851, Vyúčtování kostela sv. Petra a Pavla 1820; tamtéž, inv. č. 853, Vyúčtování kostela sv. Petra a Pavla 1822.
- 36) SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2376, Úpravy Kostelního náměstí 1830 – 1882.
- 37) L. Koběrská, Česká Lípa ..., cit. v pozn. 5, čp. 97.
- 38) F. Gabriel – L. Lancinger, Stavebně historický průzkum Česká Lípa – hrad Lipá, *Památkový ústav Ústí nad Labem* 1992 (strojopis), s. 8 – 11.
- 39) Kromě zvonů v České Lípě, jako například střední zvon kostela sv. Kříže z roku 1831 (SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2222, *Soupis zvonů v České Lípě z r. 1917*), byly jeho dílem například i zvony v Bělé pod Bezdězem, Bosni, Čisté, Mnichově Hradišti, Mukařově, Solci (J. V. Šimák, *Soupis památek historických a uměleckých v republice československé, A. Země česká, XLVI. Okres mnichovohradištský, Díl I.*, Praha 1930, s. 92 – 93, 153, 171, 199, 497, 558).
- 40) SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2849, Stavební spis čp. 63 – starý hrad, 1867 – 1942.
- 41) F. Gabriel, Hrad Lipý ..., cit. v pozn. 8, s. 20.
- 42) Jindřich Dubský se vyskytuje v pramenech poměrně dlouho, od roku 1429 do roku 1469. Vzhledem k tomu i k velmi pozdnímu výskytu jeho synů v pramenech (1469, resp. 1486, 1492) existují dva názory: jde o jednu osobu (W. Hieke, Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen, *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 25, 1887, s. 58 – 63; a po něm další) nebo jde o otce († asi 1447) a stejnojmenného syna (H. Knothe, *Zur Genealogie der Berka von der Duba aus dem Hause Mühlstein*, MNEC 8, 1885, s. 90; a po něm další). Podle našeho názoru je pravděpodobnější druhá verze.
- 43) W. Hieke, Die Berka ..., cit. v pozn. 42, s. 63.
- 44) M. Panáček, Stavebně historická analýza krovu kostela sv. Kříže v České Lípě, bakalářská práce PF UJEP v Ústí nad Labem 2002 (strojopis).
- 45) V. Mencl, Vývoj okna v architektuře českého středověku, *Zprávy památkové péče* 20, 1960, s. 199, obr. 211:10, 11, s. 201.
- 46) V. Mencl, Vývoj okna ..., cit. v pozn. 45, s. 231, obr. 243:2.
- 47) V. Mencl, Vývoj okna ..., cit. v pozn. 45, s. 231, obr. 243:30.
- 48) V. Mencl, Tvary klenebních žeber v české gotické architektuře, *Zprávy památkové péče* 11 – 12, 1951 – 1952, s. 269, tab. I:2.
- 49) V. Mencl, Tvary ..., cit. v pozn. 48, s. 273, tab. IV:1.
- 50) V. Mencl, Tvary ..., cit. v pozn. 48, s. 279, tab. X:10.
- 51) V. Mencl, Tvary ..., cit. v pozn. 48, s. 275, tab. VI:5, s. 277, tab. VII:1, s. 278, tab. IX:3, s. 279, tab. X:1.

ARCHITEKTONISCHE GLIEDER AUS DER VERSCHWUNDENEN KIRCHE IN ČESKÁ LÍPA

In den letzten Jahren wurde in Česká Lípa (Böhmisch Leipa) eine Menge architektonischer Glieder gefunden, von denen man sich berechtigt zu überlegen fühlt, sie stammen von der verschwundenen Pfarrkirche der hl. Petrus und Paulus ebenda. Das Ensemble besteht hinsichtlich der Fundumstände von drei Gruppen: die erste faßt 15 Stück um, die 1972 vom Altarstipes der hl. Maria-Magdalenenkirche herausgenommen worden waren, seit wann sie sich in der Sammlung der Steinplastik, ihrer Fragmente und architektonischer Details des Bezirksheimatmuseums im Garten des Augustinerklosters in Česká Lípa verges- sen befand; der zweiten Gruppe gehören zwei Glieder an, die 1997 aus der Hofmauer des Hauses Konstr.-Nr. 97 in der Jindřich z Lipé-Gasse herausgenommen wurden, und schließlich die dritte Gruppe stellt ein Glied dar, das man 1996 während der archäologischen Durchforschung der Leipäer Burg gefunden hat.

Unter den 18 Teilen des Ensembles überwiegen Fenstergewändeteile mit der gleichen Profilierung, der weitgeöffneten Laibung mit einer tiefen halbrunden Kehle – 10 Stück (Nrr. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 16, 19). Dieser Schrägung folgt nach einer Abstufung eine ganz seichte, mit einer Ritze zum Einfassen der Glasfüllung abgeschlossene Kehle. Einige Glieder vom Ensemble (Nrr. 1, 7, 9, 10, 14, 15) sind Teile vom unbestimmten Zweck ohne charakteristische Profilierung. Eine Ausnahme stellt nur das Glied Nr. 10 dar, mit dem plastisch behandelten Wappenschild der Herren von Kunstadt und Podiebrad. Zwei Glieder (Nr. 17 und 18) stellen die Schlußsteine vom Rippengewölbe dar, der eine mit einfach geschrägten rechteckigen Rippen, der andere mit dem Birnstab an der Unterseite der rechteckigen Rippe und mit einer runden Platte.

Es ergab sich als ganz offenbar, daß die Glieder nicht von der kleineren Hl.-Maria-Magdalenenkirche stammen konnten. Besonders die mächtige Profilierung der Fenstergewände erweckt die Vorstellung hoher go-

tischer Fenster einer großen Kirche, die so höchstwahrscheinlich lediglich einem einzigen Kirchenbau in Česká Lípa gehören konnten – der Pfarrkirche der hll. Petrus und Paulus, die am heutigen Škroup-Platz standen war. Ihre Entstehungszeit kennen wir nicht. Hatte sie nicht einen älteren Vorgänger gehabt, wurde sie gleichzeitig mit der Lokation der Stadt in den ersten zwei Jahrzehnten des 14. Jahrhunderts gegründet und die Höchstblütezeit (Entstehung von neun Seitenaltären außer dem Hauptaltar auch mit Altaristenstiftungen) hat sie in der zweiten Hälfte des 14. und am Anfang des 15. Jahrhunderts erlebt. Sie wurde auch von Katastrophen betroffen, die sich mehrere Instandsetzungen und Umbauten erzwangen. Außer der zum Jahr 1397 belegten gewöhnlichen Instandhaltung weiß man von den Quellen von einer Reparatur oder einem Umbau nach den Hussiten- und den Wartenberger-Lausitzer Kriegen. Dazu war es seitens Heinrich Berka von Duba in den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts gekommen, aber nach der Feuersbrunst 1469 war es notwendig zu einer neuen Reparatur zuzutreten. Eine weitere Beschädigung der Kirche entstand beim Feuer im J. 1515 und durch eine folgende Reparatur oder einen Umbau erhielt die Kirche vermutlich die Gestalt, die sie sich bis Ende des 18. Jahrhunderts behielt. Ihre starke Beschädigung brachte ein großes Feuer der ganzen Stadt am 6. Oktober 1787 und die definitive Zerstörung bedeutete das andere große Feuer am 12. Mai 1820, nach dem die Kirchenbautrümmern zum Baumaterial für die Bürgerhäuser benützt wurden. Bei dieser Gelegenheit gelangten auch die Glieder des behandelten Ensembles an die Orte, wo sie im 20. Jahrhundert gefunden wurden.

Die Datierung der Bauglieder ist nicht einfach. Lediglich das Stück Nr. 10 mit dem Wappen der Herren von Kunstadt läßt sich den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts zuordnen, denn der Erneuerer der Leipziger Kirche Heinrich Berka von Duba mit Elisabeth von Kunstadt verheiratet war. Die Fenstergewände mit der erwähnten Profilierung trifft man an Bauten mehrerer Perioden seit dem Anfang des 14. Jahrhunderts bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts. Eine ähnlich breite Zeitspanne zur Datierung bieten die Formen der Gewölberippen der Glieder Nrr. 17 und 18 dar. Wahrscheinlich scheint es aber zu sein, daß die Zeit der größten Bauaktivität an der Kirche der hll. Petrus und Paulus, d. h. die zweite Hälfte des 15. und das erste Viertel des 16. Jahrhunderts, jene Periode zu sein scheint, in die man die Teile des vorhandenen Ensembles hätte datieren können. Wahrscheinlich stammen die Glieder jedoch nicht aus einer Bauperiode, einige unter ihnen (die Schlußsteine) lassen sich auch tiefer in die Vergangenheit setzen. Vielleicht wird es in der Zukunft möglich sein unsere Kenntnis von der Gestalt der ursprünglichen Stadtpfarrkirche mittels der Funde weiterer architektonischer Glieder aus einigen Gebäuden der Stadtmitte zu bereichern.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Architektonische Glieder von der demontierten Altarstufe der Kirche d. hl. Maria Magdalena in Česká Lípa in der Zeit des Fundes, 1972. Foto B. Vojtíšek, Archiv des SPÚ (Staatlichen Denkmalpflegeinstituts) in Ústí nad Labem.

Abb. 2: Architektonische Glieder von der demontierten Altarstufe der Kirche d. hl. Maria Magdalena in Česká Lípa in der Fundzeit, 1972. Im Hintergrund Bauteile mit heraldischen Motiven – links Wappen der Herren Berka, rechts jener der Herren von Kunstadt. Foto B. Vojtíšek, Archiv des SPÚ in Ústí nad Labem.

Abb. 3: Die im Augustinerklostergarten in Česká Lípa aufbewahrten Bauglieder (von rechts nach links Nrr. 2-13) aus den Sammlungen des OVM (Bezirksheimatmuseums). Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 4: Bauglied Nr. 17 – Schlußstein (Rippenkreuz), in der Sammlung des OVM Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 5: Bauglied Nr. 18 – Schlußstein mit den Rippen, in der Sammlung des OVM Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 6: Bauglied Nr. 19 – Fenstergewände, in der Sammlung der architektonischen Details in der Burg in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 7: Architektonische Glieder Nrr. 1–3, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 8: Bauglieder Nrr. 2-4 (von oben nach unten) im Garten des Augustinerklosters in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 9: Architektonische Glieder Nrr. 4-9, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 10: Architektonische Glieder Nrr. 10, 12, 13, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 11: Detail Nr. 10 – Fragment eines Fenstergewändes mit dem Wappen der Herren von Kunstadt – im Augustinerklostergarten in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 12: Detail Nr. 12 – Fragment eines Fenstergewändes – im Augusti-

nerklostergarten in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 13: Architektonische Glieder Nrr. 14-16, Gruppe 1; Architektonische Glieder Nrr. 17 und 18, Gruppe 2; Detail Nr. 19, Gruppe 3. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 14: Vedute von Česká Lípa, Ausschnitt mit der Pfarrkirche der hll. Petrus und Paulus; Ausschnitt aus dem sogen. Gesellenbrief des Autors F. A. Weiser, 1750-1787. SOkA (Staatliches Bezirksarchiv) Česká Lípa, AM Č. Lípa, Inv.-Nr. 2554.

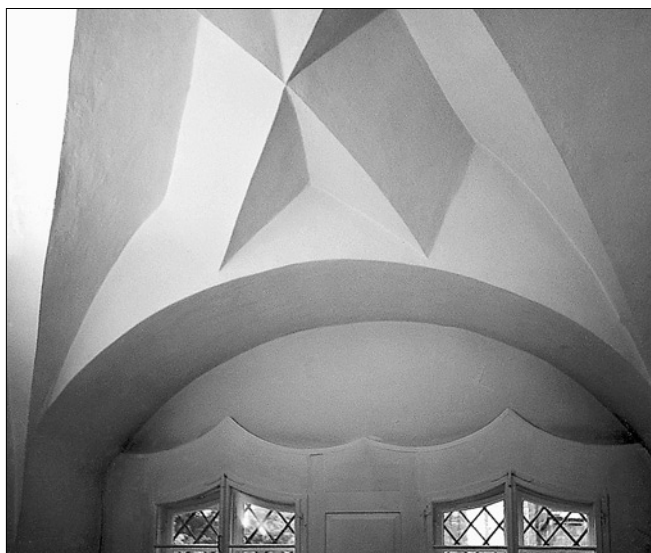
(Übersetzung J. Noll)

K NĚKTERÝM PROJEVŮM SASKÉ ARCHITEKTURY Z OBDOBÍ POZDNÍ GOTIKY AŽ RENESANCE

MILADA RADOVÁ - ŠTIKOVÁ

Při zpracování pozdně gotických sklípkových kleneb, charakteristického a iniciativního projevu sasko-míšeňské architektury¹⁾ před rokem 1500 a v dalších desetiletích po něm, objevily se někdy v jejich časové souvislosti na stavbách průvodní architektonické znaky. Byly vždy brány v úvahu a hodnoceny jako doklady o síle sasko-míšeňské architektury v daném období, o její převaze v Sasku a dobové oblíbě. Je přirozené, že pokud byly shledány stejné znaky saské architektury na stavbách mimo území Saska, staly se obzvláště průkaznými doklady kulturních vztahů v minulosti a příspěvkem k bádání přesahujícího hranice státu.

Je převážně již přijímáno, že původ dovednosti klenout sklípkově je třeba shledávat na stavbě Albrechtsburku v Míšni, v Sasku. Pokud se týče území českého státu, bylo do-

Obr. 1: Míšeň (Sasko), proboštství při dómu. Interiér v přízemí se sklípkovou klenbou a záclonovými okny z roku 1497.